

ČESKÁ REPUBLIKA

NÁLEZ

Ústavního soudu

Jm é n e m r e p u b l i k y

Ústavní soud rozhodl v senátu složeném z předsedy Jana Wintra a soudců Jaromíra Jirsy a Pavla Šámala (soudce zpravodaje) o ústavní stížnosti stěžovatele **P. D.**, zastoupeného JUDr. Milanem Szöllössym, advokátem, sídlem Mlynská 28, Košice, Slovenská republika (zmocněncem pro doručování písemností za evropského advokáta je JUDr. Marcel Marčišín, sídlem Gočárova třída 1013/27, Hradec Králové), proti výroku II. rozsudku Městského soudu v Praze ze dne 1. února 2023 č. j. 23 Co 407/2022-543, za účasti **Městského soudu v Praze**, jako účastníka řízení, a obchodních společností **DEPONT CZ s. r. o.**, sídlem Sobotovice 60, a **Kooperativa pojišťovna, a. s., Vienna Insurance Group**, sídlem Pobřežní 665/21, Praha 8 – Karlín, jako vedlejších účastnic řízení, takto:

I. Výrokem II. rozsudku Městského soudu v Praze ze dne 1. února 2023 č. j. 23 Co 407/2022-543 byla porušena ústavně zaručená práva stěžovatele na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod a rovnost účastníků v řízení podle čl. 37 odst. 3 Listiny základních práv a svobod.

II. Výroky II. a III. rozsudku Městského soudu v Praze ze dne 1. února 2023 č. j. 23 Co 407/2022-543 se ruší.

Odůvodnění

I.**Skutkové okolnosti případu a obsah napadeného rozhodnutí**

1. Stěžovatel se ústavní stížností podle čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy České republiky (dále jen „Ústava“) domáhá zrušení nákladového výroku v záhlaví uvedeného rozhodnutí s tvrzeným porušením svého práva na soudní ochranu.

2. Z ústavní stížnosti, napadeného rozhodnutí a vyžádaného soudního spisu se podává, že stěžovatel v roce 2011 jako tehdejší zaměstnanec první vedlejší účastnice utrpěl pracovní úraz. V roce 2014 se po ní proto žalobou domáhal zaplacení celkem 7 830 000 Kč s příslušenstvím jako náhrady ztížení společenského uplatnění. Obvodní soud pro Prahu 5 (dále jen „obvodní soud“) rozsudkem ze dne 31. 3. 2022 č. j. 18 C 118/2014-475 mimo jiné uložil první vedlejší účastnici zaplatit stěžovateli 1 140 000 Kč s příslušenstvím, ve zbylé části žalobu zamítl a vedlejším účastnicím uložil zaplatit stěžovateli společně a nerozdílně náklady řízení ve výši 314 971,20 Kč.

3. Uvedený rozsudek obvodního soudu napadla odvoláním druhá vedlejší účastnice, která v něm mimo jiné namítla nesprávné rozhodnutí o nákladech řízení pro nesprávné určení výše tarifní hodnoty u nároku, jehož výše se určuje volnou úvahou soudu. Odvolání podal též stěžovatel, který se jím domáhal vyššího odškodnění. Obvodní soud usnesením ze dne 11. 10. 2022 č. j. 18 C 118/2014-522 řízení o odvolání druhé vedlejší účastnice zastavil. Městský soud v Praze (dále jen „městský soud“) posléze napadeným rozsudkem rozsudek obvodního soudu mimo jiné v zamítavé části potvrdil (výrok I.), náklady přiznané stěžovateli vůči vedlejším účastnicím snížil na 144 091 Kč (výrok II.) a rozhodl, že nikdo z účastníků odvolacího řízení nemá právo na náhradu nákladů tohoto řízení (výrok III.).

4. Městský soud jen na základě odvolání stěžovatele shledal, že obvodní soud správně přiznal stěžovateli plnou náhradu nákladů prvostupňového řízení podle § 142 odst. 3 ve spojení s § 146 odst. 2 větou druhou o. s. ř., avšak nesprávně určil jejich výši. Vyšel totiž z nesprávné tarifní hodnoty sporu ve výši 1 500 000 Kč do 7. 2. 2019 a za dobu po tomto datu ve výši 1 140 000 Kč s odkazem na usnesení Nejvyššího soudu ze dne 21. 9. 2016 sp. zn. 25 Cdo 3974/2015, který jako týkající se náhrady škody způsobené ztrátou movitých věcí není na nynější věc přílehlavý. Podle městského soudu je zde třeba použít § 9 odst. 4 písm. a) vyhlášky č. 177/1996 Sb., o odměnách advokátů a náhradách advokátů za poskytování právních služeb (advokátní tarif), ve znění pozdějších předpisů, a tarifní hodnotu 50 000 Kč, neboť předmětem řízení byl nárok stěžovatele na náhradu nemajetkové újmy (srov. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 27. 5. 2021 sp. zn. 25 Cdo 3771/2020). Tomu odpovídá snížená částka uvedená ve výroku II. napadeného rozsudku.

II.**Argumentace stěžovatele**

5. Stěžovatel tvrdí, že odvolání podal výlučně proti výroku rozsudku obvodního soudu ve věci samé a nákladový výrok nenapadl. Městský soud rozsudek obvodního soudu ve věci samé potvrdil, avšak nákladový výrok přesto změnil. Nákladový výrok rozsudku

obvodního soudu napadla odvoláním pouze druhá vedlejší účastnice, která však nezaplátila soudní poplatek, a proto městský soud řízení o jejím odvolání zastavil. Z toho stěžovatel dovozuje, že městský soud rozhodl v rozporu s § 224 odst. 2 o. s. ř., protože přezkoumal i výrok rozsudku obvodního soudu o náhradě nákladů řízení, který nikdo nenapadl odvoláním, a přestože výrok ve věci samé rozsudku obvodního soudu zůstal beze změny.

6. Podle téhož ustanovení přitom platí, že změní-li odvolací soud rozhodnutí, rozhodne i o nákladech prvostupňového řízení. Podle stěžovatele zde městský soud mohl přezkoumat závislý výrok pouze tehdy, měnil-li by se hlavní výrok. Pokud se hlavní výrok ve věci samé nemění, odvolací soud nemůže přezkoumat ani změnit závislý výrok. Městský soud mohl změnit nákladový výrok v neprospěch stěžovatele výlučně na podkladě řádného odvolání vedlejších účastnic. Pokud však vedlejší účastnice řádné odvolání nepodaly, je vyloučené, aby odvolací soud změnil rozhodnutí v neprospěch stěžovatele jako jediného odvolatele. Tím, že městský soud přezkoumal i nákladový výrok a změnil jej v neprospěch stěžovatele, ačkoli proti němu stěžovatel nebrojil, zasáhl do jeho práv na spravedlivý proces a legitimní očekávání.

III.

Vyjádření k ústavní stížnosti

7. Soudce zpravodaj zaslal podle § 42 odst. 4 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákon o Ústavním soudu“), ústavní stížnost k vyjádření městskému soudu a vedlejším účastnicím řízení.

8. Městský soud ve vyjádření uvedl, že rozhodl ve věci samé o nároku stěžovatele na náhradu nemajetkové újmy na zdraví, a v návaznosti na výsledek sporu rozhodl podle § 142 odst. 3 ve spojení s § 146 odst. 2 o. s. ř. i o nákladech řízení. Vzhledem k tomu, že obvodní soud při výpočtu nákladů řízení vyšel z nesprávné tarifní hodnoty pro účely výpočtu odměny advokáta zastupujícího stěžovatele, napravil tuto nesprávnost z úřední povinnosti, a v souladu s uvedenými ustanoveními o. s. ř. a advokátního tarifu přepočtl náklady na správnou výši. Své závěry městský soud podrobně odůvodnil a v podrobnostech na odůvodnění napadeného rozsudku odkazuje. Konečně městský soud uvedl, že právo stěžovatele na spravedlivý proces neporušil, a proto navrhl ústavní stížnost odmítnout či zamítnout.

9. Vedlejší účastnice se k podané ústavní stížnosti ve stanovené lhůtě nevyjádřily.

10. Vyjádření městského soudu zaslal Ústavní soud stěžovateli k replice. Stěžovatel na zasláné vyjádření městského soudu replikou nereagoval.

IV.

Procesní předpoklady řízení před Ústavním soudem

11. Ústavní soud posoudil splnění procesních předpokladů řízení a dospěl k závěru, že ústavní stížnost byla podána včas oprávněným stěžovatelem, jenž byl účastníkem řízení, v němž bylo vydáno napadené rozhodnutí. Ústavní soud je k jejímu projednání příslušný. Stěžovatel je právně zastoupen v souladu s § 29 až 31 zákona o Ústavním

soudu. Ústavní stížnost je přípustná (§ 75 odst. 1 téhož zákona a contrario), neboť stěžovatel vyčerpal všechny zákonné procesní prostředky k ochraně svého práva, resp. žádné další již k dispozici neměl, protože proti výroku o nákladech řízení není dovolání *ex lege* přípustné [§ 238 odst. 1 písm. h) o. s. ř.]. Dotazem na infocentru obvodního soudu bylo zjištěno, že dovolání nikdo nepodal a napadený rozsudek městského soudu nabyt dne 7. 3. 2023 právní moci.

V.

Posouzení důvodnosti ústavní stížnosti

12. Ústavní soud na základě vyžádaného spisu a vyjádření účastníků řízení přezkoumal napadený výrok v záhlaví uvedeného rozhodnutí a shledal, že ústavní stížnost je důvodná.

13. Stěžovatel v podané ústavní stížnosti namítá procesní pochybení městského soudu, který podle stěžovatele měl překročit svoje oprávnění v civilním sporném řízení přezkoumat odvoláním napadený rozsudek obvodního soudu toliko v rozsahu řádně podaných odvolání. Ústavní soud proto musel v duchu své ustálené rozhodovací praxe k vadám procesního charakteru posoudit, zda takový postup odporuje zásadám řádně vedeného soudního řízení a zda má tato případná vada negativní důsledky ve sféře ústavně zaručených práv a svobod stěžovatele.

A) Obecná východiska pro posouzení důvodnosti ústavní stížnosti

Zásada dispoziční v civilním sporném procesu

14. Jednou ze základních zásad, která charakterizuje civilní sporné řízení, je zásada dispoziční. Její projev představují mimo jiné ustanovení občanského soudního řádu, která upravují jednotlivé procesní úkony, k nimž jsou účastníci v řízení oprávněni a které jsou v jejich výlučné dispozici (např. návrh na zahájení řízení, zpětvzetí návrhu či odvolání). Zásada dispoziční je nejtypičtější procesní zásada civilního řízení sporného, jež spočívá v možnosti procesních stran disponovat řízením a jeho předmětem.

15. Účastníci civilního řízení podáním žaloby rozhodnou o tom, že je proces zahájen, zpětvzetím žaloby způsobí zastavení (skončení) řízení. V průběhu procesu mohou účastníci využít dalších prostředků procesní ochrany k dispozici předmětem řízení, například rozšíření žaloby či uzavření soudního smíru. Dispoziční oprávnění sporných stran v procesu se realizují tzv. dispozičními procesními úkony, tedy těmi, jež mohou významně ovlivnit proces. Jsou jimi, kromě podání žaloby, zpětvzetí žaloby, změna žaloby a uzavření smíru, např. i podání vzájemné žaloby, podání odvolání, dovolání či žaloby na obnovu řízení nebo žaloby pro zmatečnost. Opakem zásady dispoziční je zásada oficiality, která ovládá civilní řízení nesporné. V takovém řízení má procesní iniciativu soud, jenž může v zákonem stanovených situacích sám rozhodnout, že určité řízení bude zahájeno i bez návrhu (*ex offio*, z úřední povinnosti), a současně vymezí předmět tohoto řízení. Účastníci jsou v nesporném řízení omezeni ve svých dispozičních úkonech.

16. Zásada dispoziční v procesu znamená, že procesní aktivita je dána do rukou účastníků, nikoli soudu nebo jiných subjektů. Je založena na ideji právního zájmu, a tedy platí, že iniciativu má ten, kdo uplatňuje či brání vlastní právní zájem.

17. Uvedené pojetí zásady dispoziční a jejího klíčového významu pro civilní sporné řízení stabilně respektuje judikatura obecných soudů (viz příkladmo rozsudky Nejvyššího soudu ze dne 30. 4. 2002 sp. zn. 33 Odo 6/2002, ze dne 31. 1. 2007 sp. zn. 28 Cdo 3140/2006, ze dne 24. 7. 2015 sp. zn. 29 Cdo 4608/2015, ze dne 29. 6. 2022 sp. zn. 23 Cdo 1775/2021 či ze dne 26. 1. 2023 sp. zn. 22 Cdo 2258/2021) i doktrína (srov. např. Winterová, A. *Civilní právo procesní*. Praha: Linde, 2008, s. 76; Jirsa, J. a kol. *Občanské soudní řízení (soudcovský komentář). Kniha I. § 1 – 250l občanského soudního řádu*. Vydání čtvrté. Praha: Wolters Kluwer, 2023, s. 323; či Lavický P. a kol. *Civilní právo procesní. Díl první*. Brno: Česká společnost pro civilní právo procesní, 2023, s. 46 s násl.).

18. Stejně chápe dispoziční zásadu ve sporném občanském řízení ve své judikatuře také Ústavní soud. V nálezu ze dne 8. 7. 1999 sp. zn. III. ÚS 87/99 (N 100/15 SbNU 31) vyslovil, že jednou ze základních zásad občanského soudního řízení, jíž je toto řízení ovládáno, je zásada dispoziční. Zásada oficiality ve vztahu k zásadě dispoziční je výjimkou, jejíž uplatnění je opodstatněno zejména důvody ochrany práv účastníků řízení, nebo ochrany veřejného zájmu. I když pro sporné řízení je typická zásada dispoziční, i v tomto řízení se objevují prvky zásady oficiality [§ 151 odst. 1 o. s. ř., § 153 odst. 2 o. s. ř., § 212 písm. a) o. s. ř., 224 o. s. ř.], které však směřují výlučně k ochraně práv účastníků řízení nebo veřejného zájmu. Její uplatnění tak musí mít své opodstatnění.

19. V bodu 20 nálezu ze dne 21. 4. 2009 sp. zn. Pl. ÚS 42/08 (N 90/53 SbNU 159, č. 163/2009 Sb.) pak Ústavní soud uvedl, že smyslem a účelem civilního práva procesního je poskytovat ochranu subjektivním soukromým právům, tj. veřejné občanské procesní právo slouží soukromému právu hmotnému, a neplní-li tento svůj úkol, ztrácí svůj význam. Vzájemné funkční vazby soukromého práva hmotného, jež je postaveno na autonomii vůle účastníků soukromoprávních vztahů, a veřejného občanského práva procesního se promítají do oblasti práva procesního především dispoziční zásadou, která ovládá civilní proces. Dispoziční zásada představuje specifické promítnutí soukromoprávní autonomie vůle do oblasti civilního procesu. Stranám je dáno, aby svobodně, v souladu se zásadou dispoziční, nakládaly jak řízením, tak i jeho předmětem.

20. Význam zásady dispoziční pro sporné občanské řízení Ústavní soud dále akceptoval například v nálezech ze dne 29. 9. 2005 sp. zn. III. ÚS 38/05 (N 187/38 SbNU 511) či ze dne 30. 6. 2020 sp. zn. Pl. ÚS 40/18 (N 138/100 SbNU 512, č. 327/2020 Sb.), byť zde nikoli jako zásadu bez dalšího ústavní (k tomu v podrobnostech viz i dále). Nelze však popřít, že zásada dispoziční je v civilním sporném řízení ustáleně chápána jako klíčová zásada tohoto řízení, která je v procesním kontextu vyjádřením principu ochrany autonomie vůle a odpovědnosti jednotlivce za prosazení vlastních právních zájmů. Nelze proto bezdůvodně postupovat v rozporu s touto zásadou.

Zásada dispoziční v odvolacím řízení a zásada zákazu reformatio in peius v civilním sporném procesu

21. Dispoziční zásada se podle doktríny projevuje jak v řízení v prvním stupni, tak o opravných prostředcích, tedy i odvolacím řízení (srov. Lavický, P. *Dispoziční zásada*

v *civilním odvolacím řízení*. Právní rozhledy, 2015, č. 7, s. 253 a násl. či Lavický a kol., 2023, op. cit. sub 17, s. 48). Jeho zahájení by totiž opět mělo být v rukou stran; také jen na odvolání by mělo záviset vymezení předmětu odvolacího řízení. Ten je dán rozsahem odvolání, odvolacími důvody a odvolacím návrhem.

22. Projevem dispoziční zásady v opravných řízeních je proto mimo jiné tzv. zákaz reformace *in peius*, který zajišťuje svobodu práva podat opravný prostředek, neboť jen při jeho uplatnění se osoba podávající opravný prostředek nemusí obávat, že v důsledku podání opravného prostředku ve svůj prospěch nedojde k zhoršení jejího postavení. To znamená, že ten, kdo využil opravného prostředku, nemůže mít v důsledku rozhodnutí odvolacího soudu horší postavení, než jaké mu přiznávalo napadené rozhodnutí, tj. prvostupňové rozhodnutí nesmí odvolací soud změnit k tíži odvolatele. Pokud podaly odvolání obě strany, může se rozhodnutí odvolacího soudu pohybovat jen v rámci vymezeném odvoláními obou stran.

23. Zásada zákazu reformace *in peius* je typická především pro trestní řízení. Tuto zásadu výslovně upravuje trestní řád, a to v § 259 odst. 4 u odvolacího řízení a v § 265p odst. 1 v řízení dovolacím. Uplatnění této zásady se odůvodňuje nutností garantovat možnost obviněného napadnout rozsudek v co nejširším rozsahu bez obav z rizika, že si situaci zhorší (Šámal, P. a kol. *Trestní řád, komentář, II. díl, 5.* vydání, Praha: C. H. Beck, 2005, s. 1959). V kontextu občanského soudního řízení výslovné zakotvení zásady zákazu reformace *in peius* chybí. To však neznamená, že se zde tato zásada neuplatní, což jednoznačně potvrzuje doktrína i judikatura Nejvyššího soudu.

24. Zákaz změny k horšímu totiž současně představuje důsledek vázanosti soudu opravným prostředkem; v části, v níž rozsudek soudu prvního stupně napaden nebyl, nabývá totiž částečné právní moci a nemůže být opravným prostředkem dotčen. Pokud by se tak stalo, bylo by rozhodnutí odvolacího soudu zmatečné, neboť by tím vlastně byla přezkoumána i ta část rozhodnutí, která už právní moci nabyla (tj. došlo by k porušení negativní procesní podmínky věci pravomocně rozsouzené). V řízení ovládaném zásadou oficiality zákaz reformace *in peius* neplatí, neboť v něm soud není vázán návrhy stran (srov. Lavický, P. a kol. *Moderní civilní proces*. Brno: Masarykova univerzita, 2014, s. 47–48; Lavický, P., 2015, op. cit., sub 21, s. 253 a násl.)

25. Proto se již ve starší literatuře uvádělo, že reformace *in peius* je chápána jako změna k horšímu v právním postavení účastníka, která nastala v řízení o opravném prostředku v důsledku jeho vlastní procesní aktivity. Zákaz popsané změny k horšímu v opravných řízeních je projevem dispoziční zásady. Je adresovaný soudu, který by jinak byl v řízení o opravném prostředku oprávněn způsobit změnu procesního postavení určitého účastníka k horšímu (srov. např. Macur, J. *Reformácia in peius v občianskom súdnom konaní*. Právný obzor, 1970, roč. 53, č. 5, s. 442).

26. Uplatnění zásady zákazu reformace *in peius* v občanském soudním řízení konstatoval Nejvyšší soud v rozsudku sp. zn. 22 Cdo 2258/2021: „Také v občanském soudním řízení až na výjimky platí zásada zákazu *reformationis in peius*, kterou jsou odvolací soudy povinny respektovat, jelikož opačný závěr by byl v rozporu s dispoziční zásadou a taktéž se smyslem a účelem opravných prostředků.“ Nejvyšší soud v odůvodnění uvedeného rozhodnutí dále konstatoval, že zákaz změny k horšímu se v řízení projevuje v tom, že strana, která využila opravného prostředku, nemůže mít v důsledku rozhodnutí opravného soudu horší postavení, než jaké jí přiznávalo napadené rozhodnutí, tj. prvostupňové

rozhodnutí nesmí odvolací soud změnit k tíži odvolatele. Pokud podaly odvolání obě strany, může se rozhodnutí odvolacího soudu pohybovat jenom v rámci vymezeném odvoláními obou stran. V této situaci může dojít ke změně k horšímu, nikoliv však na základě odvolání toho, k jehož tíži změna jde, ale proto, že se odvolala i protistrana.

27. Zákaz změny k horšímu (*reformatio in peius*) tedy znamená, že odvolací soud nesmí napadený rozsudek změnit v neprospěch odvolatele, odvolal-li se jen on sám. Za situace, kdy se odvolá také protistrana, je samozřejmě možnost změny prvostupňového rozsudku otevřena v obou směrech.

28. Uplatnění zákazu reformace *in peius* se zcela nekryje se zákazem přezkoumávat část rozhodnutí, která již nabyla právní moci, ale je širší. Odpovídá totiž dispozičnímu (návrhovému) charakteru civilního sporného procesu a vůbec smyslu opravných prostředků, aby odvolací řízení nebylo vydáváno za všestrannou kontrolu správnosti prvoinstančního rozhodnutí prováděnou odvolacím soudem z úřední povinnosti, ale aby se zaměřilo na posouzení důvodnosti odvolání z hlediska toho, kdo odvolání podal. Z opačného pohledu řečeno, je-li protistrana s výsledkem řízení spokojena, a proto ani odvolání nepodala, popř. ho podala a vzala zpět apod., není namístě „vnucovat“ jí ještě lepší výsledek řízení, než kterého dosáhla a proti němuž nebrojila. Takový přístup by korespondoval zásadě materiální pravdy v pojetí zastávaném před rokem 1989, která již byla v civilním řízení důvodně opuštěna; dispoziční zásadě však změna ve prospěch strany, která odvolání nepodala, vůbec neodpovídá.

29. Nejvyšší soud v uvedeném rozsudku dále zdůraznil, že zákaz změny k horšímu dovodil ve vztahu k civilním řízením již Nejvyšší soud Československé republiky (srov. rozhodnutí ze dne 6. 11. 1923 sp. zn. Rv I 844/23, publikované ve Vážného sbírce pod č. 3 123), a příklání se k němu rovněž názory vyjádřené ve starší i novější české odborné literatuře (srov. např. Štajgr, F. *Reformatio in peius v civilním řízení*. Všehrd, 1940, roč. 21, č. 7–8, s. 209–221; Lavický, 2015, op. cit. sub 21, s. 253 a násl.). Štajgr k tomu uvádí, že „rozhodnutí, která by se zabývala problémem *reformationis in peius* jest, pokud jde o oblast civilního práva procesního, mizivý počet. Avšak tato jejich kvantitativní chudoba jest pro tento problém příznačná. Vidím v ní doklad toho, že se zákaz *reformationis in peius* vžil tak, že se skutečně stal u nás obsahovou náplní právního cítění, jemuž se vzpírati jeho porušováním není téměř odvahy“ (srov. Štajgr, F., op. cit., s. 210).

30. Uplatnění zásady zákazu reformace *in peius* v civilním řízení nasvědčuje též Věcný záměr civilního řádu soudního z roku 2020, v jehož bodě 382 (justice.cz) se uvádí: „Civilní sporné řízení je ovládáno dispoziční zásadou. Proto tak, jako v prvostupňovém řízení platí, že soud je vázán předmětem řízení, vymezeným žalobcem především v žalobě, musí rovněž v odvolacím řízení ve sporných věcech platit, že soud je vázán předmětem odvolacího řízení, který odvolatel vymezuje prostřednictvím odvolání. Vyjádření zásadní vázanosti odvolacího soudu odvoláním představuje nápravu současné úpravy, která dispoziční zásadu v odvolacím řízení hrubě porušuje. Výjimky z vázanosti odvolacího soudu rozsahem odvolání se používají dokonce k odůvodnění porušení zákazu reformace *in peius*; odvolacím návrhem a odvolacími důvody potom není odvolací soud vázán vůbec. To je pro odvolací sporné řízení zcela nepřijatelné. Odvolací soud má napadené rozhodnutí přezkoumat jenom v rozsahu, v němž to strana navrhla, zásadně z důvodů, které strana uvedla, a rozhodnout podle návrhu strany. Jde opět o projev principu, podle nějž se v právním státě ochrana nevnučuje, ale nabízí. Dispoziční zásada se promítá v první řadě do vázanosti rozsahu přezkumu prvoinstančního rozhodnutí

v odvolacím řízení na rozsah odvolání. Po kvantitativní stránce nemůže odvolací soud přezkoumat rozsudek soudu prvního stupně ve větším rozsahu, než jaký určil svým odvoláním odvolatel, neboť v nenapadené části nabývá rozsudek částečné právní moci. Z toho plyne také zákaz změny k horšímu (*reformatio in peius*), ale také zákaz změny ve prospěch odvolatele nad rámec vymezený odvoláním“.

31. Obdobnému závěru svědčí také uznání nastíněného pojetí zákazu změny k horšímu v civilním řízení v praxi sousedních a právně příbuzných zahraničních právních úpravách (k německé praxi viz např. Jauernig, O. a kol. Zivilprozessrecht. 29. vydání. München: C. H. Beck, 2007, s. 233, k polské praxi viz např. Góra-Błaszczkowska, A. Kodeks postępowania cywilnego. Tom I, Komentarz: art. 1–729. 2. vydání. Warszawa: Wydawnictwo C. H. Beck, 2016, s. 1006–1007, k rakouské praxi viz např. Fasching, H. Kommentar zu den Zivilprozeßgesetzen. 4. Band. 1. Teilband (§§ 461–576 ZPO). 2. vydání. Wien: Manz, 2005, s. 46–47, ke slovenské praxi viz např. Horváth, E. a kol. Civilný sporový poriadok: komentár. 2. vydání. Bratislava: Wolters Kluwer, 2018, s. 174–175). V nyní účinném slovenském zákoně č. 160/2015 Z. z., civilný sporový poriadok, je pak zákaz *reformationis in peius* v čl. 16 odst. 3 výslovně vyjádřen: „V konaní o opravnom prostriedku a v ďalšom konaní nemôže byť rozhodnuté nepriaznivejšie pre stranu, ktorá opravný prostriedok uplatnila.“ (viz též rozsudek sp. zn. 22 Cdo 2258/2021).

32. Byť tedy zákonná úprava civilního procesu zásadu zákazu reformace *in peius* výslovně nezakotvuje, její všeobecná platnost pro civilní soudní řízení je nesporná, což se podává jak z jednoznačných závěrů doktríny a judikatury, tak nepřímo též z věcného záměru civilního řádu soudního a srovnání příbuzných zahraničních právních úprav. Důvodnému uplatňování zásady zákazu reformace *in peius* v civilním řízení nasvědčují též závěry judikatury Ústavního soudu (k tomu viz dále).

Materiální omezení přezkumné činnosti odvolacího soudu jako projev zásady zákazu reformace in peius

33. Smyslem zásady zákazu reformace *in peius* je v co nejširší míře garantovat účastníkům řízení svobodné rozhodnutí napadnout odvoláním vadný rozsudek soudu prvního stupně (svobodu práva podat opravný prostředek) a přezkoumat ho odvolacím soudem, aniž by se obával rizika zhoršení své situace. Zákaz reformace *in peius* je tedy třeba chápat jako garanci svobody odvolacího práva.

34. V této souvislosti je třeba připomenout mechanismus fungování soukromého práva, který je vybudován na předpokladu iniciativy jeho subjektů směřujících k realizaci svých práv a zájmů právně relevantním chováním. V řízení před obecnými soudy je obecně platná zásada „každý necht' si střeží svá práva“ (*vigilantibus iura scripta sunt*), podle níž je každý účastník odpovědný za průběh řízení a uplatňování svých práv a oprávněných zájmů (což předpokládá odpovědnost účastníků za ochranu jejich práv, která je plně v jejich dispozici). Vyžaduje od účastníka řízení pečlivou úvahu, v jakém rozsahu a jakým způsobem podle hmotných a procesních norem o ochranu svého práva usilovat.

35. V praxi může nastat několik možných postupů odvolacího soudu, jde-li o rozsah přezkumu rozhodnutí soudu prvního stupně odvolacím soudem v situaci, kdy odvolání nepodala i druhá strana. Nejtypičtější zřejmě bude situace, kdy účastník řízení napadne

odvoláním rozhodnutí soudu prvního stupně ve věci samé včetně nákladového výroku. Odvolací soud může po přezkumu rozhodnutí soudu prvního stupně ve věci samé potvrdit, avšak změnit ho může v důsledku působení zásady zákazu reformace *in peius* pouze ve prospěch odvolatele. Vyhoví-li odvolací soud odvolateli ve věci samé, projeví se výsledek jeho přezkumu nevyhnutelně i při rozhodování o nákladech prvostupňového řízení, neboť závislý výrok o nákladech řízení nemůže sám o sobě obstát, změní-li se výrok ve věci samé. Uplatní-li se v odvolacím řízení zásada zákazu reformace *in peius*, nemůže odvolací soud rozhodnout k odvolání účastníka v jeho neprospěch, a totéž musí platit i u závislého výroku o nákladech prvostupňového řízení. Potvrdí-li odvolací soud rozhodnutí soudu prvního stupně ve věci samé, ve vztahu k výroku o nákladech prvostupňového řízení buď rozhodnutí rovněž potvrdí, nebo může odvolateli vyhovět jen ve vztahu k výroku o nákladech prvostupňového řízení a tento výrok změnit, pouze ve prospěch odvolatele.

36. Napadne-li odvolatel pouze výrok o nákladech prvostupňového řízení, odvolací soud může po přezkoumání tento výrok změnit jen ve prospěch odvolatele, shledá-li odvolání důvodným. V opačném případě musí výrok o nákladech prvostupňového řízení potvrdit. Nemůže však opět v důsledku působení zákazu reformace *in peius* o nákladech prvostupňového řízení rozhodnout v neprospěch odvolatele pouze na základě odvolatelem podaného odvolání.

37. Pro úplnost lze uvést, že v souladu s § 212a odst. 1 o. s. ř. lze rozhodnutí soudu prvního stupně přezkoumat i z důvodů, které nebyly v odvolání uplatněny, není-li dále stanoveno jinak (§ 205 odst. 2). Odvolací soud tedy provádí přezkum nejen z hlediska hmotného práva, ale i práva procesního s tím, že jeho přezkum je (by měl být) limitován zákazem tzv. změny k horšímu (*reformatio in peius*). Ačkoli jde o právně teoretický požadavek, je třeba ho respektovat.

38. Napadne-li účastník řízení odvoláním pouze výrok ve věci samé, je odvolací soud povinen z úřední povinnosti přezkoumat i nákladový výrok (§ 212 o. s. ř.). Odvolací soud může za této situace rozhodnutí soudu prvního stupně ve věci samé změnit, přičemž změna se promítne i do závislého výroku o nákladech prvostupňového řízení, neboť podle § 224 odst. 2 o. s. ř., změní-li odvolací soud rozhodnutí, rozhodne i o nákladech řízení u soudu prvního stupně. O obou výrocích (výroku ve věci samé i o nákladech) by však měl odvolací soud v duchu zásady zákazu reformace *in peius* rozhodnout pouze ve prospěch odvolatele.

39. Odvolací řízení se zahajuje jen na návrh, ovládá ho zásada dispoziční. Nákladový výrok jako závislý výrok by měl sdílet osud výroku hlavního. Platí-li zákaz reformace *in peius* ve vztahu k rozhodování o odvolání proti výrokům rozhodnutí ve věci samé, musí se toto pravidlo projevit i při rozhodování o nákladech prvostupňového řízení, protože jde o výrok závislý. Z charakteru opravných prostředků, které jsou výlučně v dispozici účastníků řízení, totiž vyplývá, že soud může rozhodnout jen ve prospěch odvolatele (neodvolala-li se současně protistrana), a to i jde-li o rozhodování o nákladech prvostupňového řízení. Odvolací soud tedy v duchu zásady zákazu reformace *in peius* přezkoumá nákladový výrok jako závislý výrok, ačkoli nebyl odvoláním napaden, avšak může jej změnit pouze ve prospěch odvolatele společně s výrokem ve věci samé.

40. Pokud však odvolací soud výrok rozhodnutí soudu prvního stupně ve věci samé potvrdí, není již důvod přezkoumávat nákladový výrok jako závislý výrok. Z povahy věci

totiž plyne, že by se odvolací soud již neměl správností nákladového výroku prvostupňového rozhodnutí zabývat (srov. § 224 odst. 2 o. s. ř.), neprojevila-li k tomu svou vůli protistrana svým dispozičním úkonem.

41. Pro úplnost je třeba uvést, že praxe není jednotná v posouzení situace, kdy odvolací soud neshledá důvodným odvolání účastníka proti výroku, jímž mu byla uložena povinnost k náhradě nákladů řízení, a naopak při přezkoumávání tohoto výroku zjistí, že náhradová povinnost měla být odvolateli uložena ve větším rozsahu (např. že došlo k pochybení při výpočtu nákladů právního zastoupení). I když při stanovení výše nákladů právního zastoupení postupuje soud z úřední povinnosti podle § 151 odst. 1 o. s. ř., s ohledem na to, že zásada oficiality představuje ve vztahu k dispoziční zásadě výjimku, a odvolací řízení ovládá právě zásada dispoziční, jejímž projevem je zákaz reformace *in peius*, mělo by spíše platit, že pokud se nesprávností postižený účastník proti výroku o nákladech řízení (jako závislému výroku) sám neodvolal, nemělo by být postavení odvolatele rozhodnutím odvolacího soudu zhoršeno (srov. Jakčič, V. In. Lavický, P. a kol. *Občanský soudní řád. Praktický komentář*. Wolters Kluwer, Praha 2016, s. 961). Není zde totiž nikdo, kdo k tomu v duchu dispoziční zásady projevil svoji vůli.

42. Lze proto dovodit, že zásadu zákazu *reformationis in peius* by odvolací soud měl při svém rozhodování i o nákladech řízení respektovat, neboť opačný závěr by odporoval dispozičnímu charakteru odvolání jako opravného prostředku, který je ve výlučné dispozici účastníka řízení, a taktéž smyslu a účelu opravných prostředků. Ochrana soudy poskytují tomu, kdo o to požádá; právě to je projev dispoziční zásady, která odvolací soud opravňuje k zásahu do rozhodnutí soudu prvního stupně jen ve prospěch procesně aktivního účastníka řízení či případně ve veřejném zájmu (srov. sub 18 a 20).

Význam porušení dispoziční zásady a zásady zákazu reformatio in peius pro ústavně zaručená práva účastníků řízení

43. Judikatura Ústavního soudu uznává, že přestože je zásada dispoziční neoddělitelnou součástí procesních zásad občanského soudního řízení, nejde o zásadu, jež má svůj přímý původ v ústavním pořádku České republiky (viz bod 28 nálezu sp. zn. Pl. ÚS 40/18). Obdobné platí pro zásadu zákazu reformace *in peius*, která ze zásady dispoziční vychází (srov. bod 12 nálezu ze dne 24. 5. 2022 sp. zn. II. ÚS 55/22). Ústavní soud s ní proto zachází jako s jakoukoli jinou zákonnou procesní zásadou; ačkoli nemá pozitivní ústavněprávní zakotvení, její porušení se může v závislosti na konkrétních okolnostech a daném procesním kontextu jako procesní vada negativně projevit ve sféře ústavně zaručených práv a svobod. Tak ostatně k zásadě dispoziční v odvolacím řízení či zásadě zákazu reformace *in peius* přistupoval Ústavní soud též v minulosti.

44. V nálezu sp. zn. III. ÚS 87/99 Ústavní soud shledal, že pokud tehdy odvolací soud bez návrhu účastníků změnil rozhodnutí soudu prvního stupně o nákladech řízení, aniž změnil odvoláním napadené rozhodnutí, učinil tak v rozporu s § 224 odst. 1 a 2 o. s. ř. a na úkor zásady dispoziční, čímž porušil právo tehdejšího stěžovatele na řádně vedené soudní řízení podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“). V bodu 35 nálezu ze dne 29. 3. 2022 sp. zn. IV. ÚS 1642/21 Ústavní soud vyslovil, že nerespektování zákazu *reformationis in peius* ve správním soudnictví může věc posunout do ústavně právní roviny, také protože se může (bez náležitého důvodu) zhoršit procesní postavení účastníka, a to jen v důsledku využití práva na opravný prostředek,

čímž dojde k porušení práva na spravedlivý proces, protože opravný prostředek nelze považovat za účinný.

45. Ostatně i u jiných procesních postupů u problematiky, která není výslovně zakotvena v ústavním pořádku České republiky, Ústavní soud pravidelně shledává porušení ústavních záruk řádného (spravedlivého) procesu. Je tomu již ustáleně kupříkladu u problematiky doručování a běhu lhůt [srov. např. nálezy ze dne 24. 2. 2000 sp. zn. IV. ÚS 591/99 (N 31/17 SbNU 225), ze dne 13. 6. 2013 sp. zn. I. ÚS 1539/13 (N 109/69 SbNU 757) či ze dne 28. 4. 2020 sp. zn. IV. ÚS 3835/19 (N 79/99 SbNU 455)], povinnosti soudů doručovat za určitých situací odvolání protistraně [viz např. nálezy ze dne 1. 9. 2011 sp. zn. II. ÚS 781/10 (N 147/62 SbNU 269), ze dne 10. 3. 2015 sp. zn. II. ÚS 2969/14 (N 56/76 SbNU 773) či ze dne 19. 9. 2017 sp. zn. II. ÚS 1831/17 (N 176/86 SbNU 811)], povinností soudů vyplývajících ze zákazu tzv. překvapivých rozhodnutí [srov. např. nálezy ze dne 12. 9. 2007 sp. zn. IV. ÚS 537/06 (N 140/46 SbNU 357), ze dne 27. 3. 2017 sp. zn. II. ÚS 2724/16 (N 50/84 SbNU 585) či ze dne 19. 9. 2023 sp. zn. I. ÚS 1555/23], nebo též u hodnocení předpokladů přípustnosti dovolání [viz nálezy ze dne 19. 11. 2015 sp. zn. I. ÚS 354/15 (N 198/79 SbNU 251), ze dne 3. 5. 2017 sp. zn. I. ÚS 2135/16 (N 70/85 SbNU 247) či ze dne 29. 8. 2023 sp. zn. I. ÚS 1585/23].

46. Také u příkladmo jmenovaných procesních aspektů řízení Ústavní soud zpravidla zkoumá, zda jde v podmínkách daného řízení a konkrétní věci o porušení některého aspektu ze souboru záruk řádného (spravedlivého) procesu a zda jde k tíži stěžovatele jako účastníka řízení. Není proto důvod zásadám dispoziční či zákazu reformace *in peius* upírat relevanci jen proto, že jako takové nejsou přímou součástí ústavního pořádku. Opačný závěr by odporoval tomu, jak Ústavní soud ustáleně přistupuje k jiným závažným vadám procesního charakteru.

47. K tomu je třeba dodat, že dispoziční zásada úzce souvisí s požadavkem řádného (spravedlivého) soudního procesu a oblastí ústavně zaručených práv. V procesním právu totiž vyjadřuje princip ochrany autonomie vůle jednotlivce, jak bylo nastíněno shora, a také rovnost účastníků v řízení. Jde-li o zásadu rovnosti, ustanovení čl. 37 odst. 3 Listiny je zařazeno do komplexu práv na řádný (spravedlivý proces) a plyne z něj zejména právo strany řízení rovnocenně procesně působit na orgán, který věc rozhoduje. Každá strana musí mít stejnou šanci ovlivnit úsudek orgánu, který vede řízení. S tvrzeními a důkazními návrhy jakékoliv strany se musí zacházet stejně. Soud či jiný orgán nesmí vyplňovat svou aktivitou mezeru v tvrzeních či důkazních návrzích jedné ze stran řízení v míře, která by narušovala materiální rovnost stran. Tato ústavní norma platí pro všechny druhy soudního řízení, tedy jak pro civilní řízení, soudní řízení správní, ale i trestní řízení soudní [srov. nálezy ze dne 21. 7. 2004 sp. zn. I. ÚS 639/03 (N 102/34 SbNU 79), nebo Knapp V.: *Teorie práva*, C. H. Beck, 1995, s. 217].

48. Zásada rovnosti účastníků řízení se rovněž projevuje v požadavku nezvýhodňovat účastníka řízení, který v řízení není aktivní. To právě zajišťuje uplatnění zásady zákazu reformace *in peius* jako derivátu dispoziční zásady pro odvolací řízení, která zaručuje, že není důvodu bez dalšího zvýhodňovat účastníka, který nepodal odvolání.

49. Závěru, že porušení zásady zákazu reformace *in peius* se může negativně projevit ve sféře ústavně zaručených práv a svobod i v kontextu občanského soudního řízení, svědčí též závěry judikatury Ústavního soudu k této problematice v trestních věcech.

Ústavní soud v nálezu ze dne 8. 6. 2006 sp. zn. II. ÚS 304/04 (N 117/41 SbNU 469) dospěl k závěru, že nerespektování zákazu *reformationis in peius* v oblasti základů trestní odpovědnosti může věc posunout do ústavněprávní roviny, neboť se může zhoršit procesní postavení obviněného, a to jen v důsledku využití odvolacího práva, čímž dojde k porušení práva na spravedlivý proces. Význam této zásady obsáhl Ústavní soud též v nálezu ze dne 24. 4. 2006 sp. zn. I. ÚS 670/05 (N 88/41 SbNU 127), podle kterého jí je třeba důsledně chápat jako garanci svobody odvolacího práva (zaručené hlavou pátou Listiny), a v důsledku toho i práva na obhajobu.

50. Podle nálezu ze dne 5. 11. 2012 sp. zn. IV. ÚS 2355/12 (N 184/67 SbNU 225) spočívá zásada zákazu reformace *in peius* v tom, že opravný prostředek účastníka řízení nemůže být vykládán v jeho neprospěch. Pokud tedy stěžovatel podá stížnost ve vztahu k výši peněžité záruky, přičemž předmětem přezkumu se následně stane samotná přípustnost přijetí záruky, jde o porušení této zásady a zhoršení postavení stěžovatele v rozporu s čl. 36 odst. 1 Listiny. Podle nálezu ze dne 8. 11. 2016 sp. zn. III. ÚS 525/15 (N 210/83 SbNU 341) je uplatnění zákazu reformace *in peius* podle trestního řádu součástí požadavku řádně vedeného a řádně zakončeného trestního řízení před obecným soudem podle čl. 36 odst. 1 a 4; zpřísní-li soud vyššího stupně, jsa omezen touto zásadou, alespoň jeden z uložených trestů, je třeba, aby z odůvodnění takového rozhodnutí byly zřejmé důvody pro takovou změnu.

51. Není přitom důvod pojmát zásadu zákazu reformace *in peius* rozdílně v občanském soudním řízení a trestním řízení, půjde-li o srovnatelné procesní situace. Je sice pravdou, že v občanském soudním řízení se tato zásada uplatní v omezené míře, protože zde proti sobě stojí zpravidla dva subjekty v rovném postavení vůči soudu. Avšak za situace, kdy odvolání podal jen jediný účastník řízení, vystupuje zde v podstatě jen jediný odvolatel vůči soudu. Protistrana samozřejmě může svá práva v odvolacím řízení nadále aktivně bránit; může odvrátit změnu prvostupňového rozhodnutí či jeho zrušení. Nemůže se však již domáhat změny v neprospěch (jediného) odvolatele, protože k tomu bylo nutné projevit vůli dispozičním úkonem – odvoláním.

52. Podstata zásady zákazu reformace *in peius*, která zaručuje, že procesní postavení odvolatele nebude jen v důsledku podaného odvolání zhoršeno, tak je v některých situacích totožná v občanském soudním řízení i řízení trestním. Proto platí-li současně, že judikatura obecných soudů i doktrína jednoznačně operuje s uplatněním zásady zákazu reformace *in peius* v občanském soudním řízení, nemá Ústavní soud v duchu jednoty a bezrozpornosti právního řádu žádný racionální důvod v obecné rovině přistupovat k uplatnění této zásady rozdílně jinak v občanském řízení a jinak v řízení trestním. Nastane-li situace, jejíž povaha uplatnění této zásady dovoluje a vyžaduje, je soud povinen ji respektovat. V konkrétní situaci pak může dojít k porušení ústavně zaručených práv účastníka řízení na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny či rovnost účastníků v řízení podle čl. 37 odst. 3 Listiny, jak vyplývá z judikatury Ústavního soudu.

B) Aplikace obecných východisek na posuzovanou věc

53. Jde-li o nyní posuzovanou věc, městský soud výrok o nákladech prvostupňového rozhodnutí změnil pro nesprávné určení tarifní hodnoty. Z vyžádaného spisu obvodního soudu Ústavní soud zjistil, že stěžovatel napadl rozsudek obvodního soudu odvoláním v celém rozsahu (č. l. 498 a násl.), ačkoli v ústavní stížnosti opakovaně uváděl,

že odvolání proti nákladovému výroku rozsudku obvodního soudu nepodal. Tomu svědčí jak odůvodnění samotného odvolání, tak tam formulovaný závěrečný návrh (č. l. 500). Ústavní soud rovněž ověřil, že proti rozsudku obvodního soudu podala odvolání také druhá vedlejší účastnice, která brojila i proti nákladovému výroku s tvrzením nesprávně určené výše tarifní hodnoty. Obvodní soud však řízení o odvolání druhé vedlejší účastnice zastavil, protože nezaplatila soudní poplatek (č. l. 522 a násl.).

54. Městský soud proto v pokračujícím odvolacím řízení rozhodoval výhradně o odvolání stěžovatele, na jehož základě rozsudek obvodního soudu ve věci samé potvrdil. Avšak změnil jej pouze ve výroku o nákladech prvostupňového řízení v neprospěch stěžovatele a naopak ve prospěch vedlejších účastnic, protože stěžovateli přiznané náklady snížil. A to přestože projednatelné odvolání – jako dispoziční úkon – podal jen sám stěžovatel. Městský soud tak zhoršil postavení stěžovatele na základě jím samotným podaného odvolání, zatímco vedlejším účastnicím zajistil pro ně příznivější výsledek, ačkoli o něj předvídaným způsobem (dispozičním úkonem) řádně neusilovaly.

55. Napadené rozhodnutí proto v rozporu se zásadou zákazu reformace *in peius* zhoršilo na podkladě odvolání jediného odvolatele jeho procesní postavení. Městský soud přitom byl v dané procesní situaci oprávněn rozhodnout jen ve prospěch stěžovatele, který jako jediný projevil vůli dispozičním úkonem chránit svůj právní zájem. Opačným rozhodnutím městský soud nepřípustně nahradil chybějící procesní aktivitu vedlejších účastnic, v jejichž prospěch došlo ke změně odvoláním napadeného rozhodnutí. Nešlo přitom například o náklady řízení státu; nebyl zde ani veřejný zájem, v jehož prospěch by bylo opodstatněné nákladový výrok měnit. Změna nákladového výroku byla ryze ve prospěch procesně pasivních vedlejších účastnic. Ty ostatně zůstaly pasivní rovněž v řízení o ústavní stížnosti a ani posléze svoji dosavadní pasivitu nevyšvětlily.

56. Ústavní soud nepovažuje za významné, jaké rozhodnutí o nákladech je správné, protože jde o procesní postup. V nyní posuzované věci se rozhodnutí městského soudu v rozporu se zásadou zákazu reformace *in peius* negativně promítlo ve sféře garance odvolacího práva stěžovatele ve smyslu přístupu k soudu (zákonem předvídanému řízení o oprávněném prostředku), protože nepodal-li by stěžovatel odvolání, nedošlo by ke zhoršení jeho právního postavení (čl. 36 odst. 1 Listiny). Došlo též k zásahu do práva stěžovatele na rovnost účastníků v řízení, protože městský soud napadeným rozsudkem nepřípustně zvýhodnil vedlejší účastnice jako protistranu stěžovatele rozhodnutím v jejich prospěch, přestože k tomu neprojevily svoji vůli dispozičním úkonem a neopodstatňuje to ani veřejný zájem (čl. 37 odst. 3 Listiny).

57. Vzhledem k výše uvedeným důvodům, byť jde o náklady řízení, ke kterým Ústavní soud přistupuje obecně zdrženlivě, jde o podstatnou vadu v kvalitativním smyslu, protože narušuje samou podstatu přístupu k odvolacímu řízení a rovnosti účastníků řízení. Z hlediska kvantitativního pak jde o výrazné snížení nákladů řízení z původně přiznané částky 314 971,20 Kč na částku 144 091 Kč. Procesní pochybení proto též představuje závažný zásah do majetkové sféry stěžovatele. Věc tedy dosahuje náležitého ústavněprávního rozměru. Napadené rozhodnutí městského soudu tak odporuje čl. 36 odst. 1 ve spojení s čl. 37 odst. 3 Listiny.

VI. Závěr

58. Ze shora uvedených důvodů dospěl Ústavní soud k závěru, že městský soud v nyní posuzované věci překročil své oprávnění posuzovat odvoláním napadený rozsudek výhradně v rozsahu řádně podaných odvolání a rozhodnout jen ve prospěch jediného odvolatele, nejsou-li k opačnému postupu náležité důvody, čímž rozhodl v rozporu se zásadami ovládajícími občanské soudní řízení. Tato procesní vada pak v okolnostech nyní posuzované věci vedla k porušení práva stěžovatele na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny ve spojení s jeho právem na rovnost účastníků v řízení podle čl. 37 odst. 3 Listiny, protože došlo k bezdůvodnému zvýhodnění účastníků, kteří k takovému postupu neprojevili vůli řádným dispozičním úkonem. Proto Ústavní soud ústavní stížnosti vyhověl a výrok II. napadeného rozsudku městského soudu o náhradě nákladů řízení před obvodním soudem zrušil. Protože městský soud bude o stěžovatelem podaném odvolání rozhodovat znovu, včetně nákladů odvolacího řízení, přistoupil Ústavní soud rovněž ke zrušení výroku III. o nákladech odvolacího řízení.

59. Zrušením výroků II. a III. rozsudku městského soudu se vytváří prostor pro opětovné posouzení rozhodnutí obvodního soudu o nákladech (prvostupňového řízení) městským soudem. Zároveň se tím stěžovateli otevírá možnost uplatnění argumentace ohledně právní stránky předmětné věci. Úkolem městského soudu v dalším řízení pak bude posoudit věc znovu, přičemž je vázán právním názorem Ústavního soudu vysloveným v tomto nálezu (čl. 89 odst. 2 Ústavy), tedy zejména že není oprávněn za dané procesní situace změnit odvoláním napadený rozsudek obvodního soudu v neprospěch stěžovatele.

60. Ústavní soud o ústavní stížnosti rozhodl mimo ústní jednání bez přítomnosti účastníků, neboť dospěl k závěru, že od něho nelze očekávat další objasnění věci (§ 44 zákona o Ústavním soudu).

Poučení: Proti rozhodnutí Ústavního soudu se nelze odvolat.

V Brně dne 10. dubna 2024

Jan Wintr v. r.
předseda senátu

Za správnost vyhotovení:
Iveta Dvořáková

Odlišné stanovisko soudce Jana Wintra k nálezu sp. zn. I. ÚS 1238/23

Podle § 22 zákona o Ústavním soudu uplatňuji odlišné stanovisko k výroku i odůvodnění nálezu; jsem přesvědčen, že ústavní stížnost měla být odmítnuta, popř. zamítnuta. Vedou mne k tomu tyto důvody:

1. Nález jasně (v naprosté většině textu, aplikace na posuzovanou věc je jen v bodech 53–57) zavádí zákaz *reformationis in peius* (změny k horšímu) v civilních věcech, s odůvodněním, že takový zákaz vyplývá z ústavního pořádku, konkrétně z čl. 36 odst. 1 a čl. 37 odst. 3 Listiny. Podle mě nevyplývá. Nemám za to, že z těchto abstraktních ustanovení Listiny lze dovodit takto konkrétní pravidla občanského práva procesního.

2. Zákaz *reformationis in peius* je pozitivněprávně zakotven pro odvolání v trestním řízení v § 259 odst. 4 (a pro dovolání v § 265p odst. 1) trestního řádu: „*V neprospěch obžalovaného může odvolací soud změnit napadený rozsudek jen na podkladě odvolání státního zástupce, jež bylo podáno v neprospěch obžalovaného; ve výroku o náhradě škody nebo nemajetkové újmy v penězích nebo o vydání bezdůvodného obohacení tak může učinit též na podkladě odvolání poškozeného, který uplatnil nárok na náhradu škody nebo nemajetkové újmy nebo na vydání bezdůvodného obohacení.*“ V občanském soudním řízení takový zákaz pozitivněprávně zakotven není. Nic nebrání zákonodárci takový zákaz zavést i v občanském soudním řízení, ale neučinil tak.

3. Kdybychom věcně zkoumali argumenty pro a proti zákazu *reformationis in peius* (což ale, jak uvádím výše, náleží zákonodárci), mám za to, že vedle argumentů pro (jež přesvědčivě shrnuje nález) jsou ke zvážení i argumenty proti – zájem na správnosti rozhodnutí (v důsledku zakotvení zákazu *reformationis in peius* neobstojí i zjevně správná druhoinstanční rozhodnutí) a zájem na rychlosti a hospodárnosti řízení (takto pojatý zákaz *reformationis in peius* povzbuzuje k podávání opravných prostředků, místo aby odrazoval). V trestním právu nad tím vším převáží ochrana svobody obviněného a zásada subsidiarity trestní represe, tam je proto tento zákaz zcela namístě (navíc je výslovně zakotven v zákoně), tady to ale tak jednoznačné není a navíc to není stanoveno v zákoně. Diskuse o tom, které z těchto argumentů jsou silnější, přísluší podle mého názoru zákonodárci, obecným soudům a doktríně, nikoli Ústavnímu soudu. V úpravě civilního procesu má zákonodárce značný prostor pro uvážení (a civilní soudy pro interpretaci). Rolí Ústavního soudu není z několika článků v Listině dovozovat komplexní pravidla civilního procesu, a svazovat tak zákonodárci a obecným soudům ruce, resp. předepisovat jedinou správnou podobu civilněprocesních zásad a pravidel.

4. Za zvlášť problematické považuji vztahení zákazu *reformationis in peius* i na nákladový výrok, když ale o náhradě nákladů rozhoduje soud bez návrhu (§ 151 odst. 1 občanského soudního řádu). Nález přitom v bodě 24 sám uvádí s odkazy na odbornou literaturu pro civilní proces, že v řízení ovládaném zásadou oficiality zákaz *reformationis in peius* neplatí. I rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 22 Cdo 2258/2021, o který se nález opírá, uvádí s odkazem na zahraniční literaturu totéž: „*Jednu z výjimek ze zákazu změny k horšímu představují řízení ovládaná zásadou oficiality.*“

5. Nepřipadá mi tedy, že věc má ústavní rozměr a že byla dotčena základní práva stěžovatele. Jde o snížení náhrady nákladů řízení z 315 na 144 tisíc Kč, soud rozhoduje bez návrhu, odůvodnil to, tudíž bych dal přednost dlouhodobě deklarované zdrženlivosti

Ústavního soudu v nákladových věcech (viz nález sp. zn. IV. ÚS 777/12 a řadu dalších rozhodnutí: „*K problematice nákladů řízení se Ústavní soud staví rezervovaně a podrobuje ji omezenému ústavněprávnímu přezkumu, ačkoli může mít (a i kdyby měla) citelné dopady do majetkové sféry účastníků řízení. Z hlediska kritérií spravedlivého procesu nelze klást rovnítko mezi řízení vedoucí k rozhodnutí ve věci samé a rozhodování o nákladech řízení, neboť spor o náklady řízení zpravidla nedosahuje intenzity opodstatňující výrok Ústavního soudu o porušení ústavně zaručených práv stěžovatele.*“).